

2025, Vol. 6(2), 565-583
© The Author(s) 2025
Article reuse guidelines:
<https://dergi.bilgi.edu.tr/index.php/reflektif>
DOI: 10.47613/reflektif.2025.232
Article type: Research Article

Received: 14.02.2025
Accepted: 03.06.2025
Published Online: 21.07.2025

Güleda Doğan*

Vazgeçilemeyen Üniversite Sıralamaları İçin Bir Alternatif: Sorumlu Sıralama**

An Alternative to Indispensable University Rankings: Responsible Ranking

Öz

Bu çalışma, uluslararası üniversite sıralamalarının sorumlu sıralama ilkelerine uyumunu değerlendirmektedir. CWTS, Berlin ve INORMS ilkelerine göre mevcut 14 uluslararası üniversite sıralaması 2024 yılı Eylül ayındaki en güncel verilerine göre analiz edilmiştir. Bulgular, CWTS Leiden sıralaması ile artık erişilebilir olmayan U-Multirank sıralamasının sorumlu sıralama ilkelerine en yüksek uyumu sağladığını; QS, THE ve ARWU gibi popüler sıralamaların ise özellikle şeffaflık, yönetim ve metodolojik sağlamlık açısından düşük performans gösterdiğini ortaya koymaktadır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar ile Türkiye’deki mevcut uygulamaların paralellik göstermediği açıktır. Karar vericilerin sıralamaları daha bilinçli kullanması gerekmekte, çalışma sıralamaların sorumlu bir şekilde geliştirilmesi ve kullanılması için yol gösterici bir çerçeve sunmaktadır.

565

Abstract

This study evaluates the compliance of international university rankings with responsible ranking principles. Fourteen global university rankings were analyzed based on the most recent data available as of September 2024; using the CWTS, Berlin, and INORMS principles. The findings indicate that the CWTS Leiden ranking and the now inaccessible U-Multirank ranking demonstrate the highest adherence to responsible ranking principles, whereas popular rankings such as QS, THE, and ARWU exhibit low performance in terms of transparency, governance, and methodological robustness. The results of this study clearly show a lack of alignment with current practices in Turkey. Decision-makers need to adopt a more informed approach to using university rankings, and this study provides a guiding framework for the responsible development and application of these rankings.

Anahtar Kelimeler

Üniversite sıralamaları, sorumlu sıralama, sorumlu araştırma, yükseköğretim politikası, araştırma değerlendirme

Keywords

University rankings, responsible ranking, responsible research, higher education policy, research evaluation

* Hacettepe Üniversitesi, gduzyol@hacettepe.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7435-3181.

** Bu çalışma, TÜBİTAK BİDEB 2218 Programı kapsamında desteklenmiştir (Proje no: 121C400, Proje başlığı: Uluslararası Üniversite Sıralamalarının “Sorumlu Araştırma” Bağlamında Değerlendirilmesi).

Giriş

Üniversite sıralamaları, yükseköğretim kurumlarını belirli ölçütlere dayanarak karşılaştıran araçlardır. Kullanılan ölçütlerin her birine belirli ağırlıklar verilerek her bir üniversite için bir toplam puan belirlenmekte ve bu puanlara göre sıralama listeleri oluşturulmaktadır. Üniversiteleri sıralamak için en yaygın olarak kullanılan ölçütleri bilimsel üretkenlik, bilimsel etki, bilimsel mükemmeliyet ve bilimsel iş birliği başlıkları altında toplamak mümkündür. Bilimsel üretkenlik yaygın olarak yayın sayısı, bilimsel etki ise atıf sayısı ile ölçülmektedir. Bilimsel mükemmeliyeti ölçmek için sıklıkla en çok atıf alan yayınların sayısı ya da oranı ölçütleri kullanılmakta, bilimsel iş birliği için ise ortak yazarlı yayın oranı ölçütü öne çıkmaktadır. Bunların yanı sıra eğitim-öğretim ortamını, üniversite itibarını, yenilikçilik ve web performansını ölçen sıralamalar da bulunmaktadır. Eğitim-öğretim ortamını ölçmek amacıyla kullanılan ölçütler daha çeşitli olmakla birlikte uluslararası öğrenci ya da öğretim üyesi sayıları, öğretim üyesi başına öğrenci ya da doktora mezunu sayıları ile ödül kazanan öğretim üyesi sayıları ölçütlerinin daha yaygın kullanımı söz konusudur. Üniversite itibarını ölçmek üzere anketler kullanılmakta, yenilikçilik ölçümü ise daha çok patentler ile yapılmaktadır¹ (Doğan, 2017, s. 22–38).

Üniversiteleri sıralamak için kullanılan ölçütler daha çok akademik çıktılara ve niceliğe odaklanmakta, çoğu zaman öğretim kalitesi, eğitim deneyimi, toplumsal katkı veya kurumsal çeşitlilik gibi unsurlar göz ardı etmektedir. Sıralamaların hangi ölçütleri neden seçtiği, bu kriterlere hangi ağırlıkların neye göre verildiği ve kullanılan veri kaynaklarının geçerliği konusunda önemli ölçüde şeffaflık eksikliği bulunmaktadır. Ayrıca, ölçütlerin seçimi, veri kaynakları, hesaplama yöntemleri ve ağırlıklandırma kararları sıralamalar arasında ciddi farklılıklar gösterdiğinden, karşılaştırılabilirlik ve güvenilirlik sorunlarını beraberinde getirmektedir. Bu nedenle sıralamaların sadece sonuçlarına odaklanmak yerine, temelini oluşturan ölçütlerin ve yöntemlerin eleştirel biçimde değerlendirilmesi gerekmektedir. Tüm bu sınırlılıklarına rağmen, sıralamaların yükseköğretim politikaları, üniversite yönetimleri ve kurumsal stratejiler üzerinde belirleyici bir etkisi olduğu açıktır.

İlk uluslararası sıralamanın yayımlandığı 2002 yılından bu yana sıralamalar, üniversiteler ve hükümetler için bir araç olmanın ötesinde, stratejik hedeflere dönüşmüştür. Kurumların bütçe, performans yönetimi ve yatırım kararları, çoğu zaman metodolojik eksiklikler barındıran bu sıralamalara dayandırılmaktadır. Akademide yayın teşvikleri, yüksek atıf ödülleri, yurtdışı görevlendirmeler ve atama süreçleri sıralama konumlarına bağlanarak yönlendirilmektedir (Gadd, 2021; Wilsdon vd., 2015). Ancak, sıralama ölçütleri, üniversitelerin gerçek akademik ve toplumsal katkılarını tam olarak yansıtmamaktadır (McIntyre, 2021). Sosyolojik açıdan bakıldığında, bu durum üniversitelerin sıralama ölçütlerine uyum sağlamak için davranışlarını değiştirdiği “tepkisellik” olgusuyla açıklanabilir (Espeland ve Sauder, 2007). Sıralamaların sorumlu kullanımına dair eleştiriler artarken, bu sorumluluğun sıralamaları sunanlarda mı yoksa kullananlarda mı olduğu tartışılmaktadır (Bascur Cifuentes, 2020; Gadd, 2021; Kochetkov, 2023a, 2023b).

Üniversiteler üzerindeki sıralamalara girme ve konumlarını iyileştirme baskısı artarken, sıralamalar yalnızca pazarlama aracı olmaktan çıkıp, yükseköğretim politikalarında ve karar alma süreçlerinde önemli bir rol üstlenmiştir. Bu durum, sıralamaların sorumlu kullanımı üzerine daha fazla çalışmayı gerektirmektedir. Nitekim, 2015'te Birleşik Krallık araştırma sistemi için hazırlanan bağımsız bir rapor (Wilsdon vd., 2015), üniversitelerin nicel ölçütleri kullanım biçimindeki değişimi ve sıralamalara atfedilen önemin artmasını vurgulamaktadır. Rapor, sıralama ölçütlerinin oluşturulması ve kullanımında daha fazla şeffaflığa ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktadır. Raporda sunulan 20 öneriden ikisi doğrudan sıralamalarla ilgilidir. Bunlar, yükseköğretim kurumlarının kurumsal hedeflerine uygun ölçütleri dikkatle seçmesi ve sıralamaları neden kullandıklarını açıklaması; ayrıca, sıralamaları sunan, veri sağlayan ve analiz eden aktörlerin şeffaflık ve sistemler arası uyum için daha fazla çaba göstermesi gerektiğidir.

Hazelkorn'a göre (2015) sıralamalar performansı ölçmenin ve karşılaştırma yapmanın kolay ve hızlı bir yolu olabilir ancak keyfi belirlenmiş ölçüt ağırlıkları ve belli veri tabanlarından aldıkları veriler ile yapıları gereği birbirinden oldukça farklı üniversiteler için topyekün bir karşılaştırma yapmaları gibi önemli yöntemsel sınırlılıklar içerir. Gelineen noktada sıralamalara verilen önemin bu denli artması bir soruna dönüşmüş ve akademiye olan etkilerini mümkün mertebe azaltabilmek adına "sorumlu sıralama" kavramı ortaya çıkmıştır. Sorumlu sıralama, üniversiteleri değerlendirme süreçlerinde yalnızca nicel göstergelere ve sıralama sonuçlarına odaklanmak yerine; metodolojik şeffaflığı, sosyal sorumluluğu, çeşitliliği ve bağlamsal farkları gözetken bütüncül bir yaklaşımı ifade eder. Bu anlayış, sıralama ölçütlerinin geçerliliği ve temsiliyetinin sorgulanmasını; üniversitelerin misyonlarına, disiplin yapılarına, büyüklüklerine ve kültürel bağlamlarına duyarlılığı esas alır. Sorumlu sıralama, karar alma süreçlerinde sıralamaların tek belirleyici olmaması gerektiğini savunur ve sıralamaların etkilerinin sınırlı, koşullu ve dikkatle yorumlanması gerektiğini vurgular. Bu nedenle, sıralamaların oluşturulmasında ve kullanılmasında şeffaflık, hesap verebilirlik, çeşitlilik, bağlamsallık ve katılımcılık ilkelerini benimseyen sistemlerin geliştirilmesi hedeflenir. Aslında "sorumlu araştırma" kavramının (DORA, 2012; Hicks vd., 2015; Moher vd., 2020) üniversite sıralamaları özelinde ele alınması (Kochetkov, 2023a) şeklinde özetlenebilecek "sorumlu sıralama" gerek uluslararası gerekse de ulusal literatürde oldukça yeni bir kavramdır. Öyle ki, akademik yayınları en geniş yelpazede dizinlediği çeşitli bilimsel yayınlarla (Martín-Martín vd., 2018, 2021) ortaya konan Google Akademik'te 10 Şubat 2025 tarihinde "sorumlu sıralama" şeklinde yapılan tarama için gelen sonuç sayısı yalnızca ikidir (Doğan, 2023; Semerci vd., 2023). Kavramın İngilizce karşılığı olan "responsible ranking" için 67 sonuç gelirken, ilgisiz sonuç sayısını en aza indirmek amacıyla yapılan "university ranking" eklemesi sonrasında sonuç sayısının 24'e düştüğü görülmüştür.

Sıralamalardan tamamen vazgeçilmesi gerektiğini savunanlar olduğu gibi, sıralamaların "sorumlu" kullanımının kurumsal ve ulusal düzeyde olumlu değişimler yaratabileceğini düşünenler de vardır (Barnett ve Moher, 2019; Robinson-Garcia vd., 2019). Çin ve Rusya'daki araştırma değerlendirme politikalarındaki değişiklikler bu yaklaşıma örnek gösterilebilir (Ko-

chetkov, 2022; Sivertsen ve Zhang, 2020). Leiden Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Çalışmaları Merkezi (CWTS), 2017 Leiden Sıralaması ile birlikte üniversiteler, öğrenciler, hükümetler ve diğer paydaşları bilinçlendirmek amacıyla üniversite sıralamalarının sorumlu kullanımına yönelik 10 ilke yayımlamıştır (Waltman vd., 2017). Bu ilkeler, yalnızca sıralamaların kullanımı değil, oluşturulması ve yorumlanmasıyla da ilgilidir². Ayrıca, 2015'te yayımlanan Leiden Manifestosu'nun (Hicks vd., 2015) araştırma değerlendirmede bilimetric (scientometric) ölçütlerin uygun kullanımı ilkelerinin, üniversite sıralamalarına uyarlanmış bir versiyonudur.

Aslında CWTS'nin sıralamalarla ilgili bu 10 ilkeyi belirlemesinden çok daha önce 2006 yılında Uluslararası Sıralama Uzmanlar Grubu (IREG -International Ranking Expert Group) tarafından oluşturulan Berlin ilkeleri ile sıralamaların taşınması gereken özellikler belirlenmiştir (IREG, 2006). Bunların sorumlu sıralama ilkelerinde belirtilenlerle çok benzer oldukları dikkat çekmektedir. IREG'in kurulduğu 2004 yılından iki yıl sonrasında oluşturulmuş Berlin ilkeleri ile üniversite sıralamalarına bir standart getirilmesi ve kalitelerinin artırılması amaçlanmıştır. Toplamda 16 maddeden oluşan Berlin ilkeleri ile kısaca sıralamaların amaç ve hedeflerinden, nasıl algılanması gerektiğinden, sıralama için kullanılan ölçütlerin tanımlanması ve ağırlıklandırılmasından, sıralama yapmak için veri toplanması ve bu verilerin işlenmesinden, sıralama sonuçlarının sunulma şekline bahsedilmektedir³. Belirlenen bu ilkelerin ulusal, bölgesel ya da küresel tüm sıralamalar için bir çerçeve oluşturması hedeflenmiş, bu ilkeler ile sıralamalarda kullanılan metodolojilerin sürekli iyileştirileceği öngörülmüştür.

Berlin ilkeleri, uluslararası sıralamaların ortaya çıkışından kısa bir süre sonra belirlenmiş olsa da, yaygınlaştırılması konusunda çok eksik kalmıştır. Berlin ilkelerinin işlevini yerine getiremediğine yönelik eleştiriler daha ilk yıllarda yükselmeye başlamıştır. Marginson (2007), THE ve ARWU sıralamalarının Berlin ilkelerine itiraz etmediğini ancak uyum sağlamak için de herhangi bir çaba göstermediklerini belirtmiştir. Bunu doğrular biçimde, THE-QS 2006 sıralamasının Berlin ilkelerinden dördüne uymadığı tespit edilmiştir (Cheng ve Liu, 2008). Bunlar THE-QS 2006 sıralamasında her ölçüt için ham veri sağlanmaması, veri toplama aşamasında hatanın azaltılması için herhangi bir çalışma yapılmaması, farklı özelliklerdeki yükseköğrenim kurumları için uygun metodolojilerle farklı sıralama listeleri oluşturulmaması ve farklı ülkelerden yükseköğrenim kurumlarının ulusal birtakım özelliklerinin göz önüne alındığı sıralamalar yapılmamasıdır. Uluslararası üniversite sıralamalarının Berlin ilkelerine uyumu açısından değerlendirildiği en kapsamlı ve yakın tarihli çalışmada (Belenkuyu ve Karadag, 2023), IREG tarafından uluslararası olduğu belirtilen üniversite sıralamalarının 2018 verileri dikkate alınmıştır. Çalışmanın sonucunda elde edilen en genel bulgu, uluslararası üniversite sıralamalarının Berlin ilkelerine uyumunun orta düzeyde olduğudur. Bu çalışmalardan farklı olarak Hägg ve Wedlin (2013), uluslararası sıralamaların kalitesini güvence altına alma amacıyla geliştirilen Berlin ilkelerinin içerik ve biçim açısından sorunlu olduğuna işaret etmiştir. Çalışmada üzerinden durulan sorunların başında, ilkelerin sıralamaları yapan konumdaki kişiler tarafından geliştirilmesi, ilkelerdeki belirsizlik ve çelişki, ilkelerin sıralamaları değerlendirmek amacıyla eleştirel olmayan bir şekilde kullanımıdır.

Üniversite sıralamalarının sorumlu kullanımı ile ilgili en güncel çalışmalar INORMS'un (The International Network of Research Management Societies - Uluslararası Araştırma Yönetimi Toplulukları Ağı) araştırma değerlendirme çalışma grubu tarafından yapılmıştır (Gadd, 2020; Gadd vd., 2021a). Üniversite sıralamalarının sorumlu araştırma değerlendirme yaklaşımlarına uygun olmamasından ve zayıf metodolojilerine rağmen üniversitelerin davranışları üzerinde giderek artan etkilerinden hareketle, adil ve sorumlu sıralama yapmak için bir dizi ilke belirlenmiş ve SCOPE adı verilen beş adımlı süreç kullanılarak en bilinen altı uluslararası üniversite sıralaması (THE, QS, ARWU, CWTS, US News, U-Multirank) bu ilkelere uygunluğuna, diğer bir deyişle ne kadar sorumlu bir sıralama yaptıklarına göre değerlendirilmiştir. Ayrıca, sıralamaları yapan kuruluşlar da kendilerini bu ilkelere göre değerlendirmeye davet edilmiş ancak CWTS haricinde herhangi bir dönüş alınamamıştır. İlk versiyonu 2019'da ortaya çıkan ve iyi yönetim, şeffaflık, önemli olanı ölçmek ve titizlik başlıkları altında gruplandırılan söz konusu sorumlu sıralama ilkelerinin son güncellenmesi 2022 yılı Temmuz ayında yapılmıştır⁴ (INORMS, 2019, 2020; INORMS Research Evaluation Working Group, 2022). Berlin ilkeleri daha çok sıralamaların genel çerçevesini ve etik sorumluluklarını belirlerken, CWTS ve INORMS ilkeleri sıralama yapma sürecine dair daha detaylı teknik ve operasyonel ölçütler sunmaktadır. INORMS'un SCOPE modeli ise sıralamaları değerlendirmek için sistematik bir uygulama adımı olarak öne çıkar.

INORMS'un konu ile ilgili bir diğer girişimi olarak 2022 Ekim ayında devreye sokulan More Than Our Rank (INORMS, 2022), üniversitelerin sıralama sonuçlarına yansımayan ancak başarılı oldukları alanları, faaliyetleri veya hedefleri ön plana çıkarmalarını amaçlayan bir oluşumdur. Böylece kurumsal başarının çok daha geniş ve kapsayıcı bir tanımı ortaya çıkarmakta, kurum çeşitliliğinin ve kapsayıcılığın dikkate alınması teşvik edilmektedir. Sıralamalarla birlikte kullanılması önerilmekte, üniversitelerin sıralamalardaki konumlarından ibaret olmadıklarını kamuoyuna anlatmalarının ve sorumlu araştırma ilkelerini yerine getirmenin bir yolu olarak görülmektedir.

INORMS tarafından üniversite sıralamalarına yönelik olarak yapılan bu çalışmalar geniş yankı bulmuş ve birçok kuruluş bu konuda eyleme geçmiştir. Örneğin, CoARA (Coalition on Advancing Research Assessment – Araştırma Değerlendirmenin Geliştirilmesi Koalisyonu) tarafından oluşturulan ve 10 Şubat 2025 itibarıyla 817 araştırma yapan/fonlayan kurum tarafından imzalanan Araştırma Değerlendirmesinde Reform Anlaşmasının (Agreement on Reforming Research Assessment) 10 maddesinden biri doğrudan sıralamalarla ilgilidir. Bu madde, anlaşma gereği uygulanacak temel taahhütlerden biri olup, araştırma değerlendirmede sıralamaların kullanılmasından kaçınmayı gerektirmektedir. Bunun en temel sebebi olarak, INORMS tarafından da belirtildiği üzere “adil ve sorumlu” olmamaları gösterilmektedir. Bu madde ile uluslararası sıralamaların araştırma ve araştırmacı değerlendirmeye yönelik kullanımının önüne geçilmesi, araştırma kuruluşlarının kendi değerlendirme uygulamalarını belirleme özerkliğini kazanmaları hedeflenmiştir. Değinilen bir diğer konu, araştırma kuruluşlarının sıralamalardaki konumlarını kamuoyu ile paylaşırken bu konunun araştırma kalitesini gös-

terdiğine ilişkin yaratabilecekleri yanlış algı ya da bu algıya katkıdır. Sıralamaları kullanmanın kaçınılmaz olduğu durumlarda, sıralamaların metodolojik sınırlılıkları kabul edilmeli, etkileri araştırmalara ve araştırmacılara yansımamalıdır (CoARA, 2022).

IREG tarafından Aralık 2023'te Berlin ilkelerini temel aldığı açıkça ifade edilen “Akademik Sıralama Paydaşları için IREG İlkeleri” adında bir doküman yayımlamıştır. Bu dokümanda, şimdiye kadar bahsedilen ve üniversite sıralamalarını yapanların dikkate alması gerekenlerden daha ziyade öğrenciler ve ebeveynleri, yükseköğretim kurumları, politika yapıcılar, kalite güvence kurumları ve fon sağlayıcılar, işverenler ve medya gibi farklı paydaşlar tarafından üniversite sıralamalarının “akıllıca” kullanımına (aslında “sorumlu” kullanım kastedilmektedir) ilişkin ilkelere yer verilmiştir⁵. Dokümanın takdiminde, üniversite sıralamalarından taraf bir tutum dikkat çekmekte, sıralamalara yönelik son yıllarda gittikçe yükselen eleştirel seslere karşılık olarak dokümanın oluşturulma ihtiyacından bahsedilmekte; kısacası üniversite sıralamalarının potansiyeline vurgu yapılmakta ancak sınırlılıkları olduğu da belirtilmektedir (IREG, 2023a, 2023b). Dokümanda belirtildiği üzere, tüm paydaşlar, sıralamaların kurumlar arası performans farklılıklarına ilişkin nedensel bir analiz sunmadığı, kurum başarılarından ziyade zayıf ve güçlü yönleri tespit ettiği ancak bunlara ilişkin çözüm önerisinde bulunmadığının bilincinde olmalıdır. Sıralamaları kullananların, sıralamaların amaç ve hedef gruplarını açıkça beyan etmesi, kurumsal misyon ve hedef farklılığını dikkate alması, kullanılan bilgi kaynakları konusunda açık olması ve yükseköğretimdeki “kalite” tanımına ilişkin farklılıklar ile kültürel ve tarihsel bağlamları anlaması gerektiğinin farkında olmalıdır. Öte yandan okuyucuların ise sıralamaların amaçları, hedef grupları, ölçütleri ve metodolojileri bakımından farklılaştığı konusunda bilgi sahibi olması gerekmektedir. Sıralamaların bu özellikleri kapsamında tüm paydaşların farkında olması gereken hususlar belirtilmiştir. Dokümanda ayrıca, her bir paydaşın sıralamalarla ilgili dikkat etmesi gereken hususlara ayrı başlıklar altında yer verilmiştir. Örneğin, ulusal sıralamaların birincil amacının öğrencilere ve ebeveynlerine okul seçiminde yardımcı olmak olduğu ve bu anlamda sadece bir bilgi kaynağı olduğu, üniversite seçimindeki sosyal, finansal ve kişisel faktörlerin akademik sıralamalarla ölçülemeyeceğine dikkat çekilmektedir. Özellikle bu amaçla, hedefleri ulusal sıralamalar kadar net olmayan uluslararası üniversite sıralamalarının kullanımı konusunda dikkatli davranılmalı, uluslararası sıralamaların üniversitelerdeki çeşitli alanlar ve çalışma konuları ile ilgili gerçeği tam olarak yansıtmayan bir ortalama verdiği unutulmamalı ve üniversitelerin homojen kurumlar olmadığından hareketle toptancı yaklaşımlardan uzak durulmalıdır. Uluslararası alan ve konu sıralamaları bu anlamda öğrenciler ve ebeveynleri için daha geçerli bilgi sunabilir. Sıralamaların hem öznesi hem de kullanıcısı konumunda olan üniversiteler açısından bakıldığında; sıralamalar, eğitim, araştırma ve topluma hizmet temel misyonlarının yanı sıra stratejik planlama, kalite geliştirme, uluslararası iş birliği, itibar, kaynak yaratma, pazarlama ve tanıtım gibi konuları da etkileyebilmektedir. Uluslararası sıralamaların son yıllarda ulusal politikalar üzerindeki etkisi dikkat çekicidir. Akademik değişim programları, burs programları, göçmenlik politikaları ve üniversitelerin birleşme kararlarına etki edebilmektedir. Politika yapıcılar, hükümetler ve fon

sağlayıcılar tarafından bunlar ve benzeri kararlar alınırken dokümanda belirtilen hususların göz önünde bulundurulması gerektiğine vurgu yapılmaktadır. İşverenler tarafından da özellikle işe alım kararlarında sıralamalar kullanılabilenekte, sıralamalarda daha üst konumda yer alan üniversite mezunlarına öncelik verilebilmektedir. İşverenlerin sıralamaları bu ve benzeri amaçlarla kullanırken dokümanda yer alan konuları dikkate almaları önerilmektedir. Kalite güvence, akreditasyon ve tanıma kuruluşları yükseköğretim kurumlarının ve/veya sistemlerinin kalitesini değerlendirmeyi, izlemeyi ve geliştirmeyi amaçlamakta ve bu amaç doğrultusunda sıralama sonuçlarını kullanabilmektedir. Bu bağlamda göz önünde bulundurulması gereken hususlar da yine ilgili dokümanda sunulmaktadır. Sıralamalardan yaygın olarak medya vasıtasıyla haberdar olunmaktadır. Medya ve yayıncılar genellikle sıralama kuruluşları ile iş birliği yapmaktadır. Bunun gereği olarak, paydaşlarla kurdukları iletişim aracılığıyla yükseköğretim ile ilgili bilgilerin daha şeffaf ve kamunun erişimine hazır hale getirilmesinde önemli rol sahibidirler. Bu rolü gerçekleştirirken ilgili dokümanda belirtilen hususları yerine getirmeleri tavsiye edilmektedir.

Özetle sorumlu sıralama, yalnızca metodolojik doğruluğu değil aynı zamanda sosyal sorumluluğu ve çok boyutlu üniversite performansını dikkate alan bir değerlendirme yaklaşımıdır. Amaç, sıralamaların üniversiteleri tek bir başarı ölçütüne indirgemesinin önüne geçmek ve karar vericilere daha dengeli bilgi sunmaktır.

Üniversitelerin daha sorumlu bir biçimde kullanılması gerektiğine ilişkin tüm bu gelişmelerden hareketle, bu çalışmada mevcut tüm uluslararası üniversite sıralamalarının CWTS ve INORMS sorumlu sıralama ilkeleri ile Berlin ilkelerine göre değerlendirilmesiyle mevcut durumun ortaya konması amaçlanmıştır. Bu değerlendirme, sadece sıralamaların metodolojik yeterliliklerini değil, aynı zamanda yükseköğretim politikalarının hangi ölçütlere dayandığını sorgulamak açısından da önem taşımaktadır. Nitekim sorumlu sıralama, mevcut sıralamaların metodolojik yeterliliklerinin yanı sıra sıralanan kurumların misyon, disiplin, büyüklük ve kültüre/tarihsel bağlamlarının da dikkate alınmasını gerektirmekte ve dolayısıyla karar alma süreçlerinde sıralamaların etkisinin azaltılmasına vurgu yapmaktadır.

Çeşitli üniversite sıralamaları daha önce Berlin ilkelerine göre değerlendirilmiştir. Bu konudaki en güncel çalışmada (Belenkuyu ve Karadag, 2023), MosIUR dışındaki tüm uluslararası üniversite sıralamaları 2018 yılı verilerine göre değerlendirilmiştir. INORMS sorumlu sıralama ilkelerine göre sıralamaları değerlendiren bir çalışma bulunmaktadır (bkz. Gadd ve Holmes, 2020). INORMS ilkelerinin ortaya konduğu 2020 yılında gerçekleştirilen bu çalışmada altı sıralama ele alınmıştır. Öte yandan CWTS sorumlu sıralama ilkelerine uyumları bağlamında üniversite sıralamalarının değerlendirildiği herhangi bir çalışma ile karşılaşılmamıştır.

Yöntem

IREG'in "Global University Rankings" olarak sınıfladığı ve aşağıda listelenen 14 uluslararası üniversite sıralaması çalışma kapsamına alınmıştır.⁶ IREG listesinde yer alan "Reuters Top

100: The World's Most Innovative Universities" sıralamasının 2019 yılından sonra sıralama yapmadığı belirtildiği için çalışma kapsamında değildir. Aşağıda yer alan 14 üniversite sıralamasının hemen yanında, 5 Eylül 2024 itibariyle erişilebilen ve değerlendirmeye alınan en güncel listelerinin ait olduğu yıl/dönem belirtilmektedir.

1. CWTS Leiden Ranking - 2024 (Open versiyonu - 2023)
2. CWUR World University Rankings - 2024)
3. MosIUR "The Three University Missions" - Moscow International University Ranking - 2024
4. Nature Index – 2023 (1 Mayıs 2023-30 Nisan 2024)
5. QS World University Rankings - 2025
6. NTU Ranking - National Taiwan University Performance Ranking of Scientific Papers for World Universities - 2024
7. Ranking Web of Universities (Webometrics) - 2024
8. RUR Round University Ranking - 2024
9. SCImago Institutions Ranking - 2024
10. ShanghaiRanking's Academic Ranking of World Universities (ARWU) - 2024
11. THE World University Rankings - 2024
12. U-Multirank – 2022 (Eylül 2024 itibariyle yayından kalkmıştır)
13. URAP University Ranking by Academic Performance - 2023-2024 (22 Temmuz 2024)
14. US News Best Global Universities Rankings - 2024-2025 (25 Haziran 2024)

Listelenen 14 uluslararası üniversite sıralaması CWTS'nin sorumlu sıralama için geliştirdiği 10 İlke, 16 Berlin ilkesi ve INORMS'un 52 sorumlu sıralama ilkesine göre değerlendirilmiştir. Veri toplama için geliştirilen Excel formuna <https://bit.ly/40JQrK0> bağlantısından erişim sağlanabilir. İlgili Excel formundan da görülebileceği gibi CWTS'nin 10 ilkesi sıralamalarının oluşturulması, yorumlanması ve kullanımı olmak üzere üç ana kategori altında gruplandırılmıştır. Benzer şekilde 16 Berlin ilkesi de dört ana başlık altında kategorize edilmiştir. Bunlar, *Sıralamaların Amaç ve Hedefleri*, *Ölçütlerin Tasarımı ve Ağırlıklandırılması*, *Verinin Toplanması ve İşlenmesi* ile *Sıralama Sonuçlarının Sunulması* başlıklarıdır. INORMS ilkeleri için ise İyi Yönetişim, Şeffaflık, Önemli Olanı Ölçmek ve *Titizlik* ana kategorilerinin altında beşer alt kategoriye yer verilmiştir. İyi Yönetişim kategorisi kapsamında sıralayıcıların sıralanan kurumlarla etkileşimi, sıralamalardan ticari kazanç elde edilmesi durumundaki çıkar çatışması beyanı, sıralayıcıların sıralanan kurumların verilerini kontrol etmesine ve düzeltme yapmasına açık olması ve veri manipülasyonlarına karşı aldıkları önlemler değerlendirilmektedir. INORMS ilkelerinin ikinci ana kategorisi olan Şeffaflık kategorisi altında sıralamaların

amaçlarının ve hedef kitlelerinin netliğine, kullandıkları yöntemlerin, verilerin ve ücret karşılığında verdikleri hizmetlerin şeffaflığına ilişkin ölçütler yer almaktadır. Önemli Olanı Ölçme kategorisi kapsamında sıralamaların kurumların misyon ve disiplin farklılıklarını dikkate alma düzeylerine, sıralamalara gereksiz anlam yüklememe konusundaki gayretlerine, belki ölçütleri ağırlıklandırarak bileşik bir ölçüm yapıp yapmadıklarına ve belli kurumlar lehine haksız avantaj sağlayıp sağlamadıklarına bakılmaktadır. INORM'un son ana kategorisi olan *Titizlik* kategorisi altında ise veri toplama ve analiz yöntemleri ile ilgili bilimsel kurallara uygunluk, ölçütlerin geçerliliği ve duyarlılığı ile mevcut metodolojik belirsizlikler konusundaki dürüstlük değerlendirilmektedir.

Kriterlere uyumun belirlenmesinde aşağıda verilen dört seçenek dikkate alınmıştır.

0: Kriterlere uyum sağlamıyor

1: Kriterlere kısmen uyum sağlıyor

2: Kriterlere uyum sağlıyor

N/A: Kriterlere uyum belirlenebilir değil

INORMS ilkelerini geliştiren ekip tarafından yapılan benzer çalışmada da bu puanlamanın kullanılmış olması (Gadd vd., 2021b) elde edilen sonuçların karşılaştırılabilmesine imkan verecektir.

Değerlendirme kapsamında hem puanlama yapılmış hem de verilen her puanın nedeni olarak gerekçe notları eklenmiştir. Değerlendirme tamamlandıktan sonra tüm sıralamalar ve verilen puanlar bir araya getirilerek çapraz kontroller ve kalibrasyon çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada her bir ilkeye hangi durumda hangi puanın verildiğini belirlemek ve bu anlamda standardizasyonu sağlamak için işletimselleştirme yapılmıştır. Bir örnek vermek gerekirse, INORMS ilkelerinden "*Sıralama, itibar verilerini ortaya çıkarmak için kamuoyu anketlerini kullanmaktan kaçınıyor mu?*" ilkesine uyum belirlenirken, hangi durumda puanlamanın nasıl yapılacağı aşağıdaki gibi netleştirilmiştir.

0: Ankete dayanan en az bir ölçüt kullanılıyorsa

1: Anket verisine dayanan ölçüt kullanımı ya var ya da yok olacağından bu madde için "1" puanlaması kullanılmamıştır

2: Ankete dayanan hiçbir ölçüt kullanılmıyorsa

N/A: Bu madde kapsamında söz konusu değil

Çalışma kapsamına alınan 14 uluslararası üniversite sıralamasının belirlenen tüm ilkelere göre değerlendirilmesinin ardından CWTS, Berlin ve INORMS ilkeleri için ayrı ayrı olmak üzere ana ve alt kategori bazlı kriterlere uyum yüzdeleri hesaplanmıştır. Uyum yüzdelerinin hesaplanması için belli bir alt ya da ana kategoriden alınan puan alınabilecek en yüksek puana bölünmüştür. Örneğin, veri toplama formunda (bkz. <https://bit.ly/40JQrK0>) INORMS ilkele-

rinin “A. İyi Yönetişim” ana kategorisi kapsamında yer alan “A3. Her türlü çıkar çatışmasını beyan etme. Potansiyel çıkar çatışmalarının yanı sıra bu çatışmaları etkin bir biçimde nasıl yönettiklerine dair bir beyan sağlar.” alt kategorisi altında dört ilke yer almaktadır. ARWU sıralaması bu dört ilkedен ikisi için N/A, biri için “0” ve bir diğeri için “1” olarak puanlanmış- tır. Alınabilecek en yüksek puan 4, ARWU’nun aldığı puan ise 1’dir. Dolayısıyla, ARWU’nun bu alt kategoriye uyum yüzdesi %25’tir (1/4).

Elde edilen sonuçlar toplu olarak ana kategoriler bazında sunulmaktadır. Ana kategori- lerin altındaki alt kategorilere göre ölçütlerini gruplayan ve en güncel sorumlu sıralama ilkele- rini sunan INORMS için alt kategoriler bazında uyum yüzdelerini gösteren bir görsel Flourish görselleştirme yazılımı kullanılarak oluşturulmuştur.

Bulgular

Mevcut 14 uluslararası üniversite sıralamasının çalışmanın yapıldığı tarihteki en güncel sırala- maları üzerinden sorumlu sıralama ilkelerine göre değerlendirilmesinin amaçlandığı bu çalış- mada, sıralamalar öncelikle CWTS, Berlin ve INORMS ilkelerinin ana kategorilerine göre de- ğerlendirilmiştir. Ana kategoriler bazında ilkelere uyum yüzdeleri Tablo 1’de sunulmaktadır. Tablo 1’de ana kategoriler bazında uyum yüzdeleri sunulan ilkelere INORMS ilkeleri için her ana kategori altında yer alan alt kategorilere uyum yüzdeleri de Şekil 1 ile sunulmaktadır.

Tablo 1’e göre genel olarak Berlin ilkelerine uyumun INORMS ve CWTS’ten daha iyi olduğu söylenebilir. Öte yandan, sıralamalar CWTS ilkelerine uyum anlamında geride kalmış- tır. Sıralamaların, Berlin ilkelerinden “Ölçütlerin tasarımı ve ağırlıklandırılması” ana katego- risine uyumu en yüksek düzeydedir (%63-%88). Bu kategori altında metodolojik şeffaflık, ölçütlerin neden kullanıldığı ve neyi temsil ettiğinin açıklanması, girdiler yerine çıktıların öl- çülmesi, ölçüt ağırlıklarının görünür olması ve ağırlıklarda yapılan değişikliklerin sınırlandırıl- masına ilişkin ölçütler yer almaktadır.

Tablo 1’de sıralamalar düzeyinde ilk göze çarpan CWTS Leiden sıralamasının ilkelere uyumdaki başarısıdır. Özellikle, en güncel ve kapsamlı sorumlu sıralama ölçütlerini içeren INORMS ilkelerine uyum açısından CWTS Leiden Sıralaması dikkat çekmektedir. Bu nok- tada Leiden sıralamasının ölçüt bazlı sıralama yaptığını, ölçütleri ağırlıklandırarak genel bir sıralama ortaya koymadığını belirtmek gerekir. CWTS Leiden sıralaması INORMS ilkeleri- nin “Titizlik” (%88) ve “Şeffaflık” (%86) ana kategorilerinden en yüksek puanı almıştır. CWTS Leiden sıralamasının en düşük uyumu INORMS ana kategorilerinden “İyi yönetim” ana kategorisine olmuştur (%50). Bunun en önemli nedenleri (bkz. Şekil 1), uluslararası bir akademik danışma kurulunun olmaması (A1.1), sıralananlarla etkileşime geçmek üzere zir- veler vb. mekanizmalarının olmaması (A1.2), web sayfasında çıkar çatışmaları ile ilgili bilgi bulunmaması (A3.1) ve sıralama öncesi sıralanan kurumlara verilerini kontrol etme imkanı sunulmamasıdır (A4.1). Berlin ilkelerine uyumu ile dikkat çeken sıralama yine CWTS Leiden

sıralamasıdır. Nitekim, Berlin ilkelerinin “*Verilerin toplanması ve işlenmesi*” (%80) ile “*Sıralama sonuçlarının sunulması*” (%100) ana kategorilerine en yüksek uyumu göstermektedir ve uyum yüzdeleri açısından diğer sıralamalarla arası oldukça açıktır.

CWTS Leiden sıralamasını Eylül 2024 itibarıyla erişime kapanmış olan U-Multirank sıralaması takip etmektedir. U-Multirank sıralaması, CWTS ilkelerinden sıralamaların yorumlanması ve kullanımına tam uyum göstermiştir. Berlin ilkeleri açısından bakıldığında, sıralamaların amaç ve hedeflerinin açık ve erişilebilir olmasıyla (%90), ölçütlerin tasarım ve ağırlıklandırılmasındaki özen ve şeffaflığıyla (%83) diğer tüm sıralamalardan ayrı bir yerde konumlanmıştır. U-Multirank sıralaması ile ilgili dikkat çeken durum, Berlin ve CWTS ilkelere uyum oranı yüksek iken INORMS ilkelerine uyumunun daha düşük düzeyde kalmış olmasıdır. Özellikle “*İyi yönetim*” (%28) ve “*Titizlik*” (%31) ilkelerine uyumu oldukça düşüktür (bkz. Tablo 1). Uluslararası akademik bir danışma kurulunun eksikliği (A1.1), web sayfasında çıkar çatışmaları ile ilgili bilgi olmaması (A3.1), sıralama öncesi sıralanan kurumların verilerini kontrol edememesi (A4.1) ve düzeltilen hatalarla ilgili herhangi bir bilgilendirme yapılmıyor olması (A4.3) ile sıralama verilerinin uygunsuz manipülasyonunun ne anlama geldiğine dair bir beyanın olmaması (A5.1) “*İyi yönetim*” ana kategorisinde düşük puan almasının öne çıkan sebepleridir. “*Titizlik*” ana kategorisindeki düşük puanın sebebi ise aykırı değerlerin nasıl ele alındığının belirtilmemesi (D1.2), itibar verileri için anket kullanımı (D2.1), anketler için rasgele ve temsili örneklem kullanılmaması (D2.3 ve D2.4), güvenirliliğin ve geçerliliğin test edildiğine dair bir bilgiye ulaşılamaması (D2.5 ve D2.6) ve personel oranı, öğrenci-personel oranı gibi iyi bir değerün üniversitenin misyonuna bağlı olduğu monoton göstergelerin kullanılmasıdır (D4.1).

CWTS Leiden ve U-Multirank sıralamaları dışında 80-100 arasında ana kategori puanı yalnızca bir kez MosIUR sıralamasında görülmüştür. MosIUR sıralaması Berlin ilkelerinin “*Ölçütlerin tasarımı ve ağırlıklandırılması*” ana kategorisine %88 oranında uyum göstermektedir. Buna karşın, MosIUR sıralamasının sorumlu sıralama ülkelerine uyumunun genel anlamda düşük olduğunu belirtmek gerekir. Özellikle CWTS ilkelerine uyumu oldukça düşüktür.

CWUR sıralaması ilkelere uyumdaki başarısızlığı ile dikkat çekmektedir. Berlin ilkelere “*Ölçütlerin tasarımı ve ağırlıklandırılması*” ana kategorisine %75 uyumu dışında tüm ana kategorilere uyumu %0-%25 arasındadır. Özellikle CWTS ilkelerine neredeyse hiç uyum sağlamamaktadır. CWTS ilkelerine olan uyumsuzluğu ile dikkat çeken diğer sıralamalar QS ve THE sıralamalarıdır (bkz. Tablo 1). QS ve THE sıralamalarının bir diğer ortak noktası Berlin ilkelerinden “*Sıralamaların amaç ve hedefleri*” ana kategorisine uyumlarının %30 düzeyinde kalmış olmasıdır. Bu ana kategori altında yer alan beş ölçüt ile üniversite sıralamalarının yükseköğretimi değerlendirmenin tek yolu olmadığının beyan edilmiş olmasına, sıralama amaç ve hedeflerinin açıkça belirtilmesine, sıralama yapılırken kurumların çeşitliliğinin ve misyon farklılıklarının dikkate alınmasına, farklı bilgi kaynakları kullanılarak çeşitli perspektiflerin birleştirilmesine ve eğitim sistemlerinin dilsel, kültürel, ekonomik ve tarihsel bağlamlarının göz önünde bulundurulmasına özen gösterilmesi beklenmektedir.

Tablo 1

Uluslararası Üniversite Sıralamalarının INORMS, Berlin ve CWTS İlkelerine Ana Kategori Bazında Uyum Yüzdeleri

İlkeler	ARWU	CWTS	CWUR	MostUR	Nature	NTU	QS	RUR	SCImago	THE	U-Multirank	URAP	US	Webometrics
INORMS İlkeleri														
İyi yönetim	19	50	6	38	0	25	45	33	10	54	28	50	40	31
Şeffaflık	50	86	20	40	55	45	45	45	50	55	75	55	50	50
Önemli olanı ölçmek	27	68	21	20	39	23	37	37	37	33	73	20	27	23
Titizlik	38	88	25	31	50	38	27	23	38	23	31	50	33	27
Berlin İlkeleri														
Sıralamaların amaç ve hedefleri	20	70	0	30	30	20	30	50	50	30	90	20	30	30
Ölçütlerin tasarımı ve ağırlıklandırılması	75	67	75	88	67	63	63	63	75	63	83	75	63	75
Verilerin toplanması ve işlenmesi	30	80	20	60	40	40	30	40	40	50	60	50	50	50
Sıralama sonuçlarının sunulması	50	100	0	25	50	25	50	25	25	50	50	25	50	50
CWTS İlkeleri														
Sıralamaların oluşturulması	13	88	13	13	50	50	13	25	50	25	63	25	38	50
Sıralamaların yorumlanması	33	83	0	17	33	17	17	50	0	17	100	50	17	17
Sıralamaların kullanımı	33	67	0	33	67	50	17	50	33	17	100	50	50	17

0-19

20-39

40-59

60-79

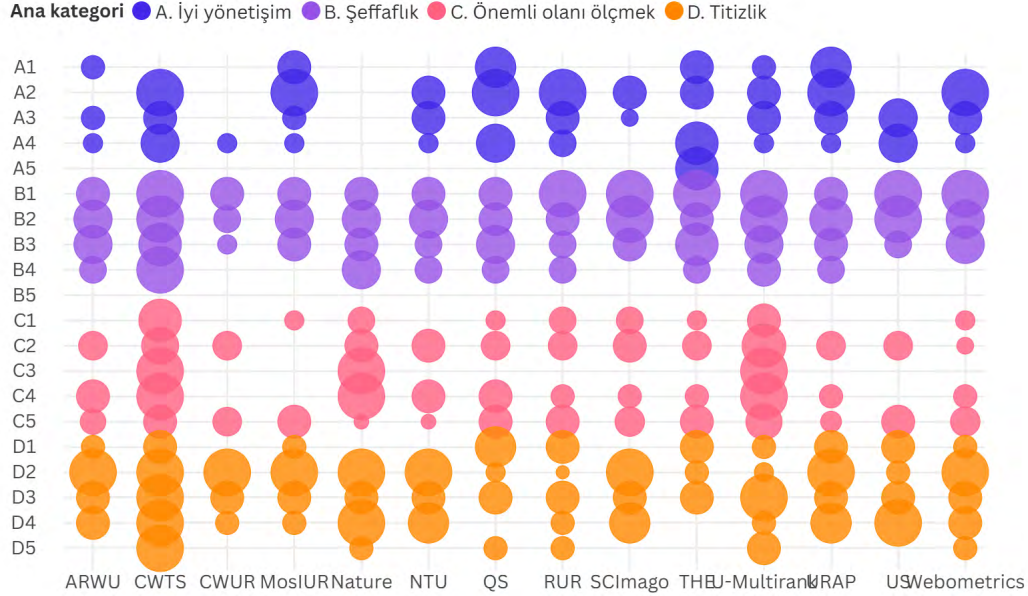
80-100

QS ve THE sıralamalarının bir diğer ortak kabul edilebilecek noktası, INORMS ilkelerinin “*Titizlik*” (QS: %27, THE: %23) ve “*Önemli olanı ölçmek*” (QS: %37, THE: %33) ana kategorilerine düşük uyum yüzdelidir. “*Titizlik*” ana kategorisindeki düşük uyumun temel sebebi anket kullanılması ve anket ile toplanan verilere dayanan ölçüt ağırlıklarının QS için %45, THE için %33 olmasıdır (D2.1). Buna ek olarak, rasgele ve temsili örneklem kullanımı (D2.3 ve D2.4) ile anket sorularının geçerliği ve güvenilirliği (D2.5 ve D2.6) ile ilgili sorunlar bulunmaktadır. Yine her iki sıralamada da misyona bağlı olan öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı gibi ölçütler kullanılmaktadır (D4.1). Sıralamaların istikrarlı ve karşılaştırılabilir olmaması, yıldan yıla sıraların çok büyük ölçüde yer değiştirmesi ve bu açıdan sıradaki değişikliğin gerçekten performanstaki bir değişime işaret etme ihtimali oldukça düşüktür (D4.2).

İlk uluslararası sıralama olmasından kaynaklı olarak en popüler ve bilinen sıralamalardan biri olan ARWU’nun genel anlamda sorumlu sıralama ilkelerine uyumu oldukça düşük düzeyde kalmıştır. Özellikle CWTS ilkelerine uyumda oldukça geri kalmıştır. Bunun en belirgin sebeplerinden biri ölçütlerin ağırlıklandırılmasıyla her üniversite için tek bir puan hesaplanması ve buna göre sıraların belirlenmesidir. Bir diğer sebep, bir kurumdan mezun olanların ve o kurumda çalışanların almış oldukları Nobel ödülü, Fields madalyası gibi ödüllerin birer

Şekil 1

Uluslararası Üniversite Sıralamalarının INORMS İlkelerine Alt Kategorileri Bazında Uyum Yüzdeleri

Not. A1, A2, ..., D5 ile gösterilen alt kategorilerin açıklamaları için bkz. <https://bit.ly/40JQrK0> ve <https://public.flourish.studio/visualisation/21571984/>

ölçüt olarak dikkate alınıyor olması, yine Nature ve Science dergilerindeki yayın sayılarına dayanan bir ölçüte yer verilmesi nedeniyle üniversiteler arasındaki büyüklük farklılıklarının yapılan karşılaştırma ve değerlendirmelere adil bir biçimde yansıtılmamasıdır.

Sonuç ve Tartışma

Üniversite sıralamalarının karar alma süreçlerine giderek artan bir etkisi söz konusudur. Üniversite yönetimleri tarafından akademik atamalarda, fon sağlayıcı kuruluşlar tarafından araştırma fonlarının dağıtımı ve tesisinde, hükümetler tarafından araştırma hedefleri ve bilim politikalarının belirlenmesinde doğrudan sıralamaların dikkate alınması yaygınlaşmaktadır.

YÖK'ün "Yurt içi ve Yurt Dışında Öğretim Elemanı ve Araştırmacı Destekleme Programlarına İlişkin Usul ve Esaslar" başlıklı dokümanında desteklenme şartı olarak Türkiye'den yurt dışına araştırma yapmak üzere gidecek öğretim elemanlarının gidecekleri üniversitenin ya da yurtdışından Türkiye'ye gelecek doktora öğrencisi ya da doktora sonrası araştırmacıların geldikleri üniversitelerin URAP, THE, ARWU ve QS sıralamalarının son üç yıldaki listelerinde ilk 700'e girmiş olması aranmaktadır (YÖK, t.y.). Yine YÖK tarafından 4 Mart 2024'te başvuruya açılan "Uluslararası Araştırmacı Programları" başvuru şartlarından biri budur (YÖK,

2024). Türkiye'nin en temel araştırma fon sağlayıcısı olan TÜBİTAK'ın yurtdışında çalışan, alanlarında başarılı araştırmacıların Türkiye'ye gelişini teşvik etmek amaçlı "2232-A Uluslararası Lider Araştırmacılar Programı"na başvurabilmek için QS ve THE alan sıralamalarında son beş yılda ilk 100'e girmiş ya da SCImago listesinde ilk 250'ye girmiş üniversitelerde/ku- rumlarda en az dört yıl çalışmış olmak gerekmektedir.

Üniversitelerde özellikle atama ve yükselme dokümanlarında sıralamaların giderek artan bir biçimde yer almaya başladığı görülmektedir. Örneğin, Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Atama ve Yükselme şartları arasında ODTÜ'de ilk kez öğretim üyesi olacak adaylardan doktorasını yurt dışında yapmış olanlar için doktora yaptıkları üniversitenin THE ve QS sıralamalarında ilk 700'de olması ya da doktora mezun olduğu bölümün alan sıralamasında yine bu iki sıralamada ilk 250'de yer alması şartı aranmaktadır. Doktorasını Türkiye'de yapanlar için ise THE ve QS sıralamalarında ilk 700'de yer alan bir üniversitede en az dokuz ay akademik çalışma yapmış olmaları istenmektedir⁷. Ankara Üniversitesinin 1 Ocak 2025 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren atama kriterlerine göre yurtdışı eğitim ve/veya araştırma yapacak kurumun ilgili yılda THE ya da QS sıralamasında ilk 500'de yer alması gerekmektedir⁸. Gebze Teknik Üniversitesinde öğretim üyeliği kadrosuna atanmak için bir en az bir yıl doktora sonrası araştırma yapma, bu araştırmanın THE, QS, US News, ARWU ya da NTU sıralamalarında ilk 700'e giren ya da THE, QS alan sıralamalarında ilk 250'ye giren bir üniversitede yapılması şartı konmuştur⁹. Bunlardan farklı olarak üniversitelerin atama ve yükselme kriterlerinde yaygın olarak uluslararası yayınevlerini belirlemek için "YÖK tarafından tanınan sıralamalarda ilk 500'e giren üniversite kütüphanelerinin kataloglarında yer alması" ifadesi bulunmaktadır.^{10,11,12}

Halihazırda 14 uluslararası üniversite sıralaması varken, yukarıda örnekleri verilen dokümanlarda adı geçen sıralamalar için dayanak belirtilmemekte ve çoğunlukta ticari yönleriyle öne çıkan THE ve QS sıralamalarının dikkate alındığı açık olarak anlaşılmaktadır. Bu iki sıralama çeşitli açılardan eleştirilerin odağında yer almakta ve yapılan veriye dayalı çalışmalarla da bünyelerinde barındırdıkları metodolojik problemler ortaya konmaktadır. Üniversite sıralamalarının sorumlu sıralama ilkelerine göre değerlendirildiği bu çalışmada da THE ve QS sıralamalarının sorumlu sıralama yapmaktan oldukça uzak oldukları anlaşılmıştır. INORMS ilkelerini ortaya koyan ekibin yapmış olduğu ilk çalışmada da (Gadd ve Holmes, 2020) bu çalışmada elde edilenlere çok benzer bulgulara ulaşılmış olması aradan geçen beş yıllık süreçte daha sorumlu sıralamalar yapmak üzere bir adım atılmadığını gösterir niteliktedir. Ancak ne yazık ki bu durum söz konusu sıralamaların ülkemizdeki popülerliklerini etkileyememiştir.

Yukarıda bahsedilen dokümanlarda THE ve QS sıralamalarının yanı sıra aynı sıklıkta olmasa da ARWU, SCImago, URAP, USNews ve NTU sıralamalarının da adı geçmektedir. Bu sıralamaların tümünün ortak noktası sorumlu sıralama ilkelerine uyum düzeylerinin düşük olmasıdır. Öte yandan gerek bu çalışmada gerekse de Gadd ve Holmes (2020) çalışmasında sorumlu sıralama ilkelerine uyumu ile öne çıkan CWTS Leiden sıralamasının ve onu takip

eden U-Multirank sıralamasının yukarıda bahsedilen dokümanların hiçbirinde adının geçmemiş olması çalışmanın en kayda değer bulgusudur.

Literatürde sıralamalarla ilgili metodolojik sorunlara ve tutarsızlıklara işaret eden çok sayıda çalışmaya rağmen (bkz. Antonowicz vd., 2021; Brankovic, 2021a, 2021b; Gadd vd., 2021a, 2021b; Marope vd., 2013; Naujokaitytė, 2020; Stack, 2021), özellikle karar vericiler tarafından “*Akademinin Stockholm Sendromu*” (Brankovic, 2021a) olarak adlandırılabilir kadar vazgeçilmez konuma geldikleri görülmektedir. Bu nedenle, sıralamaların en azından doğru ve yerinde kullanıldığından emin olunması büyük önem taşımaktadır. Bu noktada, sıralamaların sorumlu sıralama ilkelerine uyum düzeyleri dikkate alınarak değerlendirilmesi ve bu sonuçların karar vericiler tarafından bilinçli şekilde kullanılması gerekmektedir. Böyle bir yaklaşım, üniversitelerin yalnızca sıralamalarda görünür olmak için değil, toplumsal faydayı önceleyen çalışmalara yönelmesini teşvik edecektir. Özellikle kamu kaynağı kullanan kurumların, şeffaf, sorumlu ve katkı odaklı sistemlere yönelmeleri, yükseköğretim politikalarının dönüşümünde kritik bir adım olabilir.

Çalışmanın sunduğu bulgular, sadece teknik bir sıralama analizi sunmakla kalmamakta; aynı zamanda sıralamaların politika üretimindeki etkilerini sorgulama fırsatı da sunmaktadır. Özellikle INORMS çerçevesinde ele alınan dört temel ilke olan şeffaflık, iyi yönetim, titizlik ve önemli olanı ölçmek, yükseköğretim kurumlarının ve karar vericilerin politika geliştirme süreçlerinde daha adil, hesap verebilir ve çok boyutlu mekanizmalar kurmasını teşvik edebilir. Örneğin, sıralamaların temel aldığı verilerin ve metodolojilerin açıkça beyan edilmesi şeffaflığı artırabilir; sıralama kullanım amaçlarının kamuoyuyla paylaşılması ise iyi yönetimi destekleyebilir. Ölçütlerin geçerlik ve güvenilirliğinin titizlikle test edilmesi, görünürlüğün ötesine geçen daha kapsayıcı değerlendirme sistemlerinin kurulmasına katkı sağlar.

- 1 Mevcut uluslararası üniversite sıralamaları ile ilgili başlangıç yılı, sıralanan üniversite sayısı, sıralama sıklığı vb. genel bilgiler, güncel metodolojik değişiklikler, kullanılan ölçütler, ölçüt kategorileri ve ölçüt ağırlıkları, sıralamaya dahil etme ve sıralamadan hariç tutma parametreleri ve sıralama için kullanılan veri kaynakları; TÜBİTAK BİDEB 2218 Programı tarafından desteklenen (Proje no: 121C400) “Uluslararası Üniversite Sıralamalarının “Sorumlu Araştırma” Bağlamında Değerlendirilmesi” başlıklı proje kapsamında oluşturulmuş, TÜBİTAK ULAKBİM Açık Ders Portalında yer alan “Üniversite Sıralamaları” adlı açık ders içeriğinde yer almaktadır. İlgili derse erişim için: <https://acikders.ulakbim.gov.tr/course/view.php?id=29>
- 2 Bu 10 ilkenin Türkçe çevirisine şu iki kaynaktan erişilebilir: 1) Sorumlu Sıralama Rehberi, TÜBİTAK-ULAKBİM Açık Ders Portalı. Bkz. <https://acikders.ulakbim.gov.tr/course/view.php?id=39>. 2) Sorumlu Sıralama Rehberi, TÜBİTAK ULAKBİM GitBook. Bkz. <https://tubitak-ulakbim.gitbook.io/sorumlu-siralama-rehberi>.
- 3 Berlin ilkelerinin Türkçe çevirisine şu üç kaynaktan erişilebilir: 1) IREG Web sitesi. Bkz. <https://ireg-observatory.org/en/about-us#berlinprinciples>. 2) Sorumlu Sıralama Rehberi, TÜBİTAK-ULAKBİM Açık Ders Portalı. Bkz. <https://acikders.ulakbim.gov.tr/course/view.php?id=39>. 3) Sorumlu Sıralama Rehberi, TÜBİTAK ULAKBİM GitBook. Bkz. <https://tubitak-ulakbim.gitbook.io/sorumlu-siralama-rehberi>.
- 4 INORMS ilkelerinin Türkçe çevirisine şu iki kaynaktan erişilebilir: 1) Sorumlu Sıralama Rehberi, TÜBİTAK-ULAKBİM Açık Ders Portalı. Bkz. <https://acikders.ulakbim.gov.tr/course/view.php?id=39> 2) Sorumlu Sıralama Rehberi, TÜBİTAK ULAKBİM GitBook. Bkz. <https://tubitak-ulakbim.gitbook.io/sorumlu-siralama-rehberi>

Bu çerçevede, çalışmanın sunduğu veriler karar vericilere sıralamaları sadece bir prestij göstergesi olarak değil, aynı zamanda stratejik ve sorumlu bir karar aracı olarak değerlendirme imkânı sunmaktadır. Ulusal ve kurumsal düzeyde sıralamaların amaca uygun, dikkatli ve çok boyutlu biçimde ele alınması; yükseköğretim sisteminde kalite güvencesi, kamu yararı ve sosyal adalet gibi ilkelerle uyumlu politikaların geliştirilmesine olanak tanıyacaktır. Sonuçlara olduğu kadar süreç şeffaflığına da dayalı bir değerlendirme anlayışı, politika yapıcılar için daha dengeli ve sürdürülebilir yol haritalarının önünü açacaktır.

- 5 Bu ilkelerin Türkçe çevirisi şu iki kaynakta yer almaktadır: 1) Sorumlu Sıralama Rehberi, TÜBİTAK-ULAKBİM Açık Ders Portalı. Bkz. <https://acikders.ulakbim.gov.tr/course/view.php?id=39>. 2) Sorumlu Sıralama Rehberi, TÜBİTAK ULAKBİM GitBook. Bkz. <https://tubitak-ulakbim.gitbook.io/sorumlu-siralama-rehberi>.
- 6 Bkz. <https://ireg-observatory.org/en/initiatives/ireg-inventory-of-international-rankings/>. 10 Şubat 2025 tarihinde yeni eklenen “ISC World University Rankings” ile birlikte sayfada yer alan sıralama sayısı 16 olmuştur. Bunlardan verisi toplanan U-multirank’ın de artık erişilebilir olmadığı sayfada belirtilmektedir. Bu değişikliklerle birlikte 10 Şubat itibarıyla uluslararası üniversite sayısının 14 olduğu anlaşılmaktadır.
- 7 Bkz. <https://pdb.metu.edu.tr/tr/criteria-promotion-and-appointment>
- 8 Bkz. <https://personeldb.ankara.edu.tr/atanma-ve-yukseltme-ilkeleri/>
- 9 Bkz. <https://www.gtu.edu.tr/kategori/3359/0/display.aspx>
- 10 Bkz. Gazi Üniversitesi Akademik Yükseltme ve Atanma Kriterleri Yönergesi: <https://gazi.edu.tr/view/page/257052/gazi-universitesi-akademik-yukseltme-ve-atanma-kriterleri-yonergesi>
- 11 Bkz. Çankırı Karatekin Üniversitesi Öğretim Üyelğine Yükseltme ve Atanma Yönergesi: <https://personel.karatekin.edu.tr/tr/mevzuat-2127-sayfasi.karatekin>
- 12 Bkz. Anadolu Üniversitesi Öğretim Üyelği Kadrolarına Yükseltme ve Atama Ölçütleri: <https://www.anadolu.edu.tr/duyurular/ogretim-uyelig-kadrolarina-yukseltme-ve-atama-olcutleri-1677132875>

Kaynakça

- Antonowicz, D., Geschwind, L. ve Pinheiro, R. (2021). *The Footballisation of European Higher Education: Different Fields, Similar Games?* J. D. Branch ve B. Christiansen (Eds.), *The Marketisation of Higher Education: Concepts, Cases, and Criticisms* içinde (ss. 397–422). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-67441-0_17
- Barnett, A. ve Moher, D. (2019). Turning the tables: A university league-table based on quality not quantity. *F1000Research*, 8, Article number: 583.
- Bascur Cifuentes, J. P. (2020, Ocak 6). *Juan reads a paper part 1: The blame*. <https://www.leidenmadtrics.nl/articles/university-rankings-misuse>
- Belenkuy, C. ve Karadag, E. (2023). Defining standards for rankings: An investigation of global university rankings according to the Berlin Principles. *European Journal of Education*, 58(3), 510-531. <https://doi.org/10.1111/ejed.12566>
- Brankovic, J. (2021a). *Academia’s Stockholm Syndrome: The Ambivalent Status of Rankings in Higher Education (Research)*. ECHER. <https://echer.org/academias-stockholm-syndrome/>
- Brankovic, J. (2021b, March 22). *The Absurdity of University Rankings. Impact of Social Sciences*. <https://blogs.lse.ac.uk/impactofsocialsciences/2021/03/22/the-absurdity-of-universityrankings/>

- Cheng, Y. ve Liu, N. C. (2008). Examining Major Rankings According to the Berlin Principles. *Higher Education in Europe*, 33(2-3), 201-208. <https://doi.org/10.1080/03797720802253686>
- CoARA. (2022, Temmuz 20). *The Agreement on Reforming Research Assessment*. CoARA. <https://coara.eu/agreement/the-agreement-full-text/>
- Doğan, G. (2017). Akademik Performans Odaklı Uluslararası Üniversite Sıralama Sistemlerinin Genel Sıralamalarına ve Ölçütlerine Göre Değerlendirilmesi [Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi]. <https://tez.yok.gov.tr>
- Doğan, G. (2017). Akademik Performans Odaklı Uluslararası Üniversite Sıralama Sistemlerinin Genel Sıralamalarına ve Ölçütlerine Göre Değerlendirilmesi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Doğan, G. (2023). Türkiye’de Popüler Olan Uluslararası Üniversite Sıralamalarının “Sorumlu Sıralama” İlkerine Uygunluğu. *IHEC2023 - 6. Uluslararası Yükseköğretim Çalışmaları Konferansı (19-21 Ekim 2023) Bildiri Özetleri*, 105-106. <https://yocad.org.tr/conferences/the-6th-international-higher-education-studies-conference-ihec-2023/>
- DORA. (2012). Araştırma Değerlendirmesi üzerine San Francisco Deklarasyonu. *DORA*. <https://sfdora.org/read/read-the-declaration-turkish/>
- Espeland, W. N. ve Sauder, M. (2007). Rankings and Reactivity: How Public Measures Recreate Social Worlds. *American Journal of Sociology*, 113(1), 1-40. <https://doi.org/10.1086/517897>
- Gadd, E. (2020). University rankings need a rethink. *Nature*, 587(7835), Article 7835. <https://doi.org/10.1038/d41586-020-03312-2>
- Gadd, E. (2021, Mayıs 10). Love DORA, Hate Rankings? *Impact of Social Sciences*. <https://blogs.lse.ac.uk/impactofsocialsciences/2021/05/10/love-dora-hate-rankings/>
- Gadd, E. ve Holmes, R. (2020). Rethinking the rankings. ARMA. <https://arma.ac.uk/rethinking-the-rankings/>
- Gadd, E., Holmes, R. ve Shearer, J. (2021a). Developing a Method for Evaluating Global University Rankings. *Scholarly Assessment Reports*, 3(1), Article 1. <https://doi.org/10.29024/sar.31>
- Gadd, E., Holmes, R. ve Shearer, J. (2021b). *A method for evaluating global university rankings*. SocArXiv. <https://doi.org/10.31235/osf.io/thx4j>
- Hägg, I. ve Wedlin, L. (2013). Standards for quality? A critical appraisal of the Berlin Principles for international rankings of universities. *Quality in Higher Education*, 19(3), 326-342. <https://doi.org/10.1080/13538322.2013.852708>
- Hazelkorn, E. (2015, Ocak 28). *The Obsession with Rankings in Tertiary Education: Implications for Public Policy*. World Bank. <https://doi.org/10.13140/2.1.3895.8400>
- Hicks, D., Wouters, P., Waltman, L., de Rijcke, S. ve Rafols, I. (2015). *Leiden Manifesto for Research Metrics*. Leiden Manifesto for Research Metrics. <http://www.leidenmanifesto.org/>
- INORMS. (2019). Rethinking Global University Rankings. *INORMS*. <https://inorms.net/rethinking-global-university-rankings/>
- INORMS. (2020). *Press Release: Rating The Rankers*. <https://inorms.net/wp-content/uploads/2020/10/press-release-rating-the-rankers-13102020.pdf>
- INORMS. (2022, Temmuz 12). *More Than Our Rank* | INORMS. <https://inorms.net/more-than-our-rank/>

- INORMS Research Evaluation Working Group. (2022). *Fair and responsible university assessment: Application to the global university rankings and beyond, Version 5*. July 2022. <https://inorms.net/wp-content/uploads/2022/07/principles-for-fair-and-responsible-university-assessment-v5.pdf>
- IREG. (2006, Mayıs 20). *Berlin Principles on Ranking of Higher Education Institutions*. <https://ireg-observatory.org/en/initiatives/ranking-seal-of-approval/>
- IREG. (2023a). *IREG Guidelines for Stakeholders of Academic Rankings*. IREG Observatory on Academic Rankings and Excellence. <https://ireg-observatory.org/en/initiatives/>
- IREG. (2023b). *IREG Guidelines—How to Use Rankings Wisely?* IREG Observatory on Academic Ranking and Excellence. <https://ireg-observatory.org/en/initiatives/>
- Kochetkov, D. (2022, Ocak 17). *Priority-2030: The New Excellence Initiative from Russia*. <https://www.leidenmadtrics.nl/articles/priority-2030-the-new-excellence-initiative-from-russia>
- Kochetkov, D. (2023a). Review of the Russian-language academic literature on university rankings and a global perspective. *Humanities and Social Sciences Communications*, 10(1), Article 1. <https://doi.org/10.1057/s41599-023-02082-2>
- Kochetkov, D. (2023b). *University Rankings in the Context of Research Evaluation: A State-of-the-Art Multilingual Review*. SocArXiv. <https://doi.org/10.31235/osf.io/hykze>
- Marginson, S. (2007). *Global university rankings: Where to from here?* Ranking Systems: Universities of Choice, National University of Singapore, 7-9 Mart 2007, Asia-Pacific Association for International Education. <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.662.8013&rep=rep1&type>
- Marope, P. T. M., Wells, P. J. ve Hazelkorn, E. (Eds.). (2013). *Rankings and accountability in higher education: Uses and misuses*. UNESCO Global Forum, Paris 2011. Education on the Move. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000220789>
- Naujokaitytė, G. (2020). *Measure what matters: Ranking universities in the age of pandemic*. Science|Business. <https://sciencebusiness.net/covid-19/news/measure-what-matters-rankinguniversities-age-pandemic>
- Martín-Martín, A., Orduna-Malea, E., Thelwall, M. ve Delgado López-Cózar, E. (2018). Google Scholar, Web of Science, and Scopus: A systematic comparison of citations in 252 subject categories. *Journal of Informetrics*, 12(4), 1160-1177. <https://doi.org/10.1016/j.joi.2018.09.002>
- Martín-Martín, A., Thelwall, M., Orduna-Malea, E. ve Delgado López-Cózar, E. (2021). Google Scholar, Microsoft Academic, Scopus, Dimensions, Web of Science, and OpenCitations' COCI: A multidisciplinary comparison of coverage via citations. *Scientometrics*, 126(1), 871-906. <https://doi.org/10.1007/s11192-020-03690-4>
- McIntyre, F. (2021, Mart 16). University leaders urged to take a stand against rankings. *Research Professional News*. <https://www.researchprofessionalnews.com/rr-news-uk-universities-2021-3-university-leaders-urged-to-take-a-stand-against-rankings/>
- Moher, D., Bouter, L., Kleinert, S., Glasziou, P., Sham, M. H., Barbour, V., Coriat, A.-M., Foeger, N. ve Dirnagl, U. (2020). The Hong Kong Principles for assessing researchers: Fostering research integrity. *PLOS Biology*, 18(7), e3000737. <https://doi.org/10.1371/journal.pbio.3000737>

- Robinson-Garcia, N., Torres-Salinas, D., Herrera-Viedma, E. ve Docampo, D. (2019). Mining university rankings: Publication output and citation impact as their basis. *Research Evaluation*, 28(3), 232-240. <https://doi.org/10.1093/reseval/rvz014>
- Semerci, P. U., Erdoğan, E., Toros, E., Taşkın, Z. ve Doğan, G. (2023). Akademide Eşitsizlik Nasıl Kurumsallaşıyor: Sıralama, Ölçme ve Etki. *REFLEKTİF Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), Article 1. <https://doi.org/10.47613/reflektif.2023.97>
- Sivertsen, G. ve Zhang, L. (2020, Haziran 9). China resets its research evaluation policies. *Research Professional News*. <https://www.researchprofessionalnews.com/rr-news-europe-views-of-europe-2020-6-china-resets-its-research-evaluation-policies/>
- Stack, M. (Ed.). (2021). *Global University Rankings and the Politics of Knowledge*. University of Toronto Press. <https://open.library.ubc.ca/cIRcle/collections/facultyresearchandpublications/52383/items/1.0398205>
- Waltman, L., Wouters, P. ve van Eck, N. J. (2017). *Ten principles for the responsible use of university rankings*. CWTS; Centre for Science and Technology Studies (CWTS). <https://www.cwts.nl/blog?article=n-r2q274&title=ten-principles-for-the-responsible-use-of-university-rankings>
- Wilsdon, J., Allen, L., Belfiore, E., Campbell, P., Curry, S., Hill, S., Jones, R., Kain, R., Kerridge, S., Thelwall, M., Tinkler, J., Viney, I., Wouters, P., Hill, J. ve Johnson, B. (2015). *The metric tide: Review of metrics in research assessment*. <https://www.ukri.org/publications/review-of-metrics-in-research-assessment-and-management/>
- YÖK. (2024). Yükseköğretim Kurulundan Uluslararası Araştırma Programları Başvuru Duyurusu. <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/DuyuruDetay.aspx?did=1418>
- YÖK. (t.y.). Yurt İçi ve Yurt Dışında Öğretim Elemanı ve Araştırmacı Destekleme Programlarına İlişkin Usul ve Esaslar. <https://www.yok.gov.tr/Documents/Ogrenci/BursDokuman/uluslararasi-arastirmaci-projeleri-usul-ve-esaslar.pdf>

